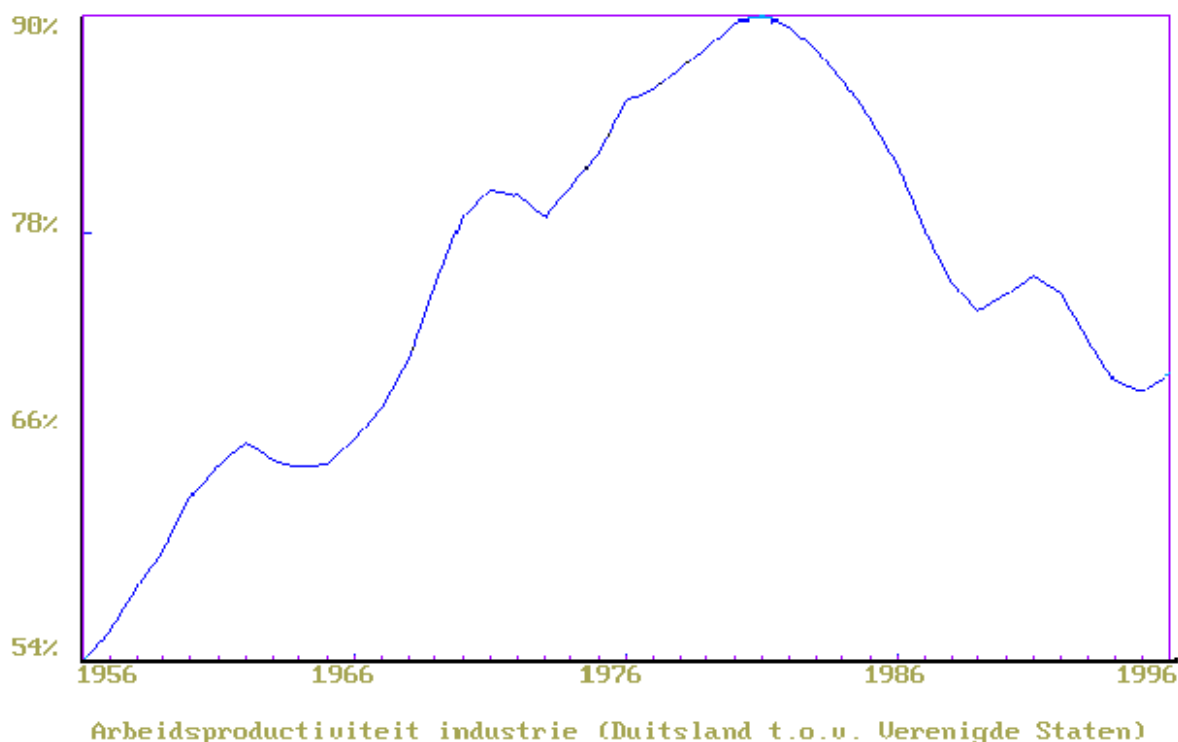

The European Productivity Trap

De Europese productiviteitsval

A.B.T.M. van Schaik

Een verkorte versie is verschenen in Economisch Statistische Berichten, 23 april 1997, blz. 335

Bron: Bart van Ark, Sectoral Growth Accounting and Structural Change in Postwar Europe, Research Memorandum GD-23, 1995, Rijks Universiteit Groningen. (De cijfers vanaf 1990 zijn eigen berekeningen).

Ruim 30 jaar lang groeide de productiviteit van de Europese industrie harder dan die van de Amerikaanse industrie. Duitsland, bijvoorbeeld, was eind jaren zeventig het Amerikaanse productiviteitsniveau zo dicht genaderd, dat volledige gelijkschakeling van niveaus, ofwel convergentie, in het verschiet lag (zie figuur). Dat is ook wat de neo-klassieke theorie voorspelt. Door handel en vrij verkeer van technologie en productiefactoren zijn productiviteitsverschillen volgens deze theorie op de lange termijn niet houdbaar.

Hoe kan het dan, dat de Duitse (relatieve) productiviteit in de jaren tachtig zo dramatisch is teruggefallen? Ook in de jaren negentig is de Duitse industrie niet teruggekomen, hooguit is er een begin van stabilisatie te bespeuren. Het verschil met de Verenigde Staten is nu weer even groot als midden jaren zestig. Overigens staat Duitsland hierin niet alleen. Ook de relatieve positie van de industrie in andere Europese landen, zoals Frankrijk en Nederland, wordt gekenmerkt door achtereenvolgens inhaalgroei, terugval en stabilisatie op een relatief laag niveau. Het structurele

(steady state) verschil in productiviteit tussen volger en leider staat in de literatuur bekend als de productiviteitsval (productivity trap).

Onlangs hebben Bernard en Jones dit verschijnsel voor de periode 1970-1987 nader onderzocht¹. Zij kijken naar de productiviteit in veertien landen van de OECD, waaronder Japan. Daarbij maken zij onderscheid naar zes sectoren binnen de marktsector: industrie, diensten, landbouw, mijnbouw, openbaar nut, bouwnijverheid. De conclusie is dat er in de industrie geen convergentie optreedt. Dit is geen erg verrassende conclusie, want het plaatje voor de Duitse industrie is representatief is voor de ontwikkelingen van de industrie in veel andere Europese landen. De bijdrage van Bernard en Jones zit vooral in de uitgebreide gevoeligheidsanalyse, die de gevonden resultaten nog eens extra bevestigen.

Bernard en Jones hebben ook de convergentie in de andere sectoren onderzocht. Zij suggeren dat het verschil tussen diensten en industrie wordt veroorzaakt door een verschil in de gebruikte technologie. Het blijkt dat de dienstensector wél convergeert. (Het internationaal vergelijkbaar maken van de productiviteitsniveaus in de dienstensector staat overigens nog in zijn kinderschoenen, zodat we aan deze conclusie niet al te veel waarde mogen hechten.) De convergentie in de dienstensector verklaart volgens de auteurs het opvallende feit dat op macro-niveau wel convergentie wordt gevonden en op het niveau van de industrie niet. Om iets van een verklaring te geven, maken Bernard en Jones een onderscheid tussen beschermde en open sectoren (tradeables and non-tradeables) in de economie. Zij suggereren (blz. 1237) dat de beschermde sector wordt gekenmerkt door een technologie die zich snel en zonder veel kosten over de wereld verspreidt (b.v. de kassa in de supermarkt). Dat lijkt plausibel. Daarnaast suggereren zij (blz. 1230) dat de sector die het meeste bij de internationale handel betrokken is (de industrie) kennelijk weinig profiteert van de daaraan verbonden mogelijkheden om tussen landen kennis over te dragen. Bovendien leiden comparatieve voordelen tot specialisatie. Je kunt appels in het ene land (vliegtuigen) en peren in het andere land (consumenten-electronica) moeilijk met elkaar vergelijken. De kennis die het ene land opbouwt in de luchtvaartindustrie, is voor de consumenten-electronica van een ander land van weinig waarde.

Deze suggesties dienen natuurlijk in het juiste perspectief te worden geplaatst. Voorzichtigheid over het bestaan van een productiviteitsval is daarom vereist. Het internationaal vergelijken van de productiviteitsniveaus in de dienstensector staat nog in zijn kinderschoenen, en ook het vergelijken van productiviteitsniveaus van verschillende takken van industrie is niet zonder probleem. Bovendien kijken Bernard en Jones maar naar een beperkt aantal jaren (1970-1987). Zoals het plaatje voor Duitsland laat zien is er 30 jaar lang wél sprake geweest van inhaalgroei en convergentie. Internationale handel heeft hierbij een belangrijke rol gespeeld. Daarover bestaat onder groei-economen inmiddels een brede consensus. Bovendien kunnen ook tussen het produceren van verschillende goederen kennis overdrachten bestaan. De ontwikkelingen in de periode 1970-1987 zijn niet simpel te begrijpen door alleen maar naar productiviteitsplaatjes te kijken. Daarvoor is er ten opzichte van de gouden jaren vijftig en zestig immers te veel veranderd. De terugval van de relatieve productiviteit van de Europese industrie na 1980 zou dan ook heel goed een tijdelijk proces kunnen zijn, dat te maken heeft met specifieke omstandigheden in de Europese economie van de jaren tachtig. De jaren negentig laten vooralsnog echter geen duidelijk herstel zien.

¹ A.B. Bernard en C.I. Jones, Comparing apples to oranges: productivity convergence and measurement across industries and countries, *American Economic Review*, 1996, blz. 1216-1238.

Zo valt het op, dat vanaf het begin van de jaren tachtig in Europa en Amerika een proces van 'downsizing' (afslanking) valt waar te nemen, dat tot op heden het strategisch beleid van veel op de wereldmarkten opererende ondernemingen karakteriseert. Downsizing betekent dat individuele ondernemingen minder ruimte hebben om 'in house' R&D activiteiten te ontplooiën, waardoor het draagvlak voor product vernieuwing en technologische ontwikkeling wordt versmald. Dat het relatieve productiviteitsniveau van de Europese industrie in vergelijking met het niveau van eind jaren zeventig zo drastisch is gedaald wijst er op dat de kostenreducties in Europa omvangrijker zijn geweest dan die in Amerika². De Europese industrie is minder zelf gaan ontwikkelen, en gaat meer na-apen van technologische leiders. Dit heeft een negatieve invloed op de productie per werknemer, waardoor concurrentie op de wereldmarkten wordt bemoeilijkt. Vandaar dat een verschil in technologische strategie tussen Europese en Amerikaanse bedrijven kan verklaren dat het productiviteitsniveau van de industrie niet convergeert, en van de diensten wel. Het relatieve productiviteitsniveau van de Europese industrie zal zich pas stabiliseren indien aan het proces van downsizing een einde is gekomen.

Ton van Schaik

² Dit is nader uitgewerkt in A. van Schaik en H. de Groot, "Productivity and Unemployment in a Two-Country Model with Endogenous Growth", CentER Discussion Paper, no 9753, 1997.